

«TASVIRIY SAN’AT DARSLARIDA O’QUVCHILARNING IJODIY KO’NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH»**Mirzayeva Feruza Xoldarovna***Andijon viloyati Marhamat tumani 22-IDUM da tasviriy san’at o’qituvchisi*

Annatsiya: *Maqolada tasviriy san’at darslarida rasm chizishning didaktik asoslari, dars jarayonida o’qituvchining o’quvchilarga rasm chizish ketma – ketligini, naturaning konstruktiv qurilishini, perspektiva qonun-qoidalarini, soya –yorug’liklarini shtrixlar asosida ko’rsatishi o’quvchining ijodiy ko’nikmalarini rivojlantirib borishi haqida yozilgan.*

Kalit so’zlar: *Tasviriy san’at, o’qituvchi, o’quvchilar, innovaciya, bilim, malaka, ko’nikma, ta’lim, tarbiya, didaktika.*

Аннотация: *В статье рассматриваются дидактические основы рисования на уроках изобразительного искусства, представление учителем последовательности рисования учащимся на уроке, конструктивное построение натуры, правила перспективы, тени и света на основе линий творчество ученика написано о развитии умений.*

Ключевые слова: *изобразительное искусство, педагог, учащиеся, инновации, знания, умения, воспитание, обучение, дидактика.*

Abstract: *In the article, the didactic basics of drawing in fine arts classes, the teacher's presentation of the sequence of drawing to the students during the lesson, the constructive construction of nature, the rules of perspective, shadows and lights based on the lines of the student's creativity written about developing skills.*

Key words: *Fine art, teacher, students, innovation, knowledge, skills, education, training, didactics.*

Ta’lim – ta’lim oluvchiga maxsus tayyorlangan mutaxassislar yordamida bilim berish va ulardagi ko’nikma hamda malakalarni shakllantirish jarayoni bo’lib, kishining shaxs sifatida hayotga va mehnatga ongli ravishda tayyorlash vositasi. Ta’lim deganda shaxsning jismoniy va ma’naviy kamol topishi, uning ongli ravishda ayrim ibratli faoliyatlari yo’nalishlari tarixan maydonga kelishi, ijtimoiy namuna bo’lishga va har tomonlama barkamollikka intilish jarayoni tushuniladi. Ta’limning boshlang’ich (dastlabki) vazifasi ta’lim oluvchini o’qitishdan iborat. Shuning bilan birga oila, ishlab chiqarish va boshqa sohalarga ma’lumot berish vazifasini bajaradi. Ta’lim berish –ta’lim oluvchining intellektual salohiyatini yuksaltirishga qaratilgan pedagogik faoliyati bo’lib, insonning aqliy faoliyatini rivojlantirish jarayonidir. Didaktikaning asosiy vazifasi yosh avlodni ilmiy bilimlar, ko’nikma va malakalar tizimi bilan qurollantirishdan iborat. Bularning barchasi o’qituvchining ta’limiy, tarbiyaviy, rivojlantiruvchi vazifalarini amalga oshirishida o’z aksini topmog’i lozim. Ana shu asosdan kelib chiqib aytish mumkinki, ta’lim jarayonida o’qituvchi o’z ta’lim

oluvchilariga qo'lg'a kiritilgan bilimlarni o'rgatadi. O'quv faoliyatida ularni ko'nikmava malakalar bilan qurollantiradi. Shu bilan bir paytda u ta'lim oluvchilarda dunyoqarash va axloq me'yorlarini hosil qiladi, qiziqish va qobiliyatlarni shakllantiradi, ularning bilish faolligini oshiradi. O'qituvchining faoliyati ta'lim oluvchi shaxsining maqsadga muvofiq shakllanishiga katta imkoniyatlar ochib beradi.

Yanada aniq qilib aytsak, butun o'quv jarayonini rejalashtiradi, ushbu jarayonda ta'lim oluvchilar bilan birgalikdagi faoliyatni tashkil etadi. Ta'lim oluvchilarga qiyinchiliklarni engib o'tishda yordam beradi hamda ularning bilimlarini va butun ta'lim jarayonini tashxis qiladi. O'z navbatida ta'lim oluvchilarning faoliyati o'quv jarayonida o'rganishga, bilim, ko'nikma hamda malakalarni egallashga, o'zini jamiyatga foydali faoliyatga tayyorlashga yo'naltiradi. Ta'lim jarayonida ta'lim oluvchilarning faoliyati ko'p qirrali yo'nalgan harakatni ifodalaydi va bu harakat bilishga doir vazifalarni hal qilishda ularga katta yordam beradi. Ta'lim berish ta'lim oluvchilarning o'qish – o'qitish jarayonining mazmun – mohiyatini ongli ravishda anglab etishlari orqali amalga oshiriladi.

Tasviriy san'at darslarida sinf doskasida rasm chizish ko'rgazmalilik prinsipining muhim vositalaridan biri bo'lib hisoblanadi. Yangi mavzuni og'zaki tushuntirish bilan bir qatorda qisqa muddat ichida chizilgan qoralama ya'ni eskiz o'quvchilarni idrok qilish jarayonini tezlashtiradi. O'qituvchi doskada shakllarning tuzilish qonuniyatlarini, naturani chizish ketma-ketligini chizib ko'rsatishi zarurdir.

Biroq doskada tez, malakali rasm chizish o'qituvchidan bir qator maxsus mashqlarni bajarishni bu sohada etarli ko'nikma, malakaga va tasviriy savodxonlikka ega bo'lishini talab etadi. Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi zamonaviy pedagogika faniga asoslangan.

Doskada rasm chizishning muhim bir jihati shuki, tasvirda chiziqlarning turli yo'g'onlikda bo'lishi, shtrix, tus nuqtalardan to'g'ri foydalanishdir. Pedagogik rasm chizish nafaqat sinf doskasida, balki, qog'ozda qalam, akvarel, tush kabi materiallarda ham chizib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir. Tasviriy san'at o'qituvchisiga dars paytida sinf doskasida maishiy buyumlar, o'simliklar, qushlar, hayvonlar va odam rasmini xotira bo'yicha bajarishga to'g'ri keladi. U chizgan rasmlar ixcham, ifodali bo'lishi va tasviriy jihatdan savodli chiqishi kerakki, o'quvchilar u yoki bu predmettasvirini timsoliy qabul qila olsin. Shu bois har bir o'quvchi darsda tasviriy bilimga ega bo'lishi zarur. Bu jarayonda qisqa muddatli, shtrixli, ancha yirik o'lchamli turli predmetlarning xomaki rasmlarini chizish tavsiya etiladi.

Tasviriy san'atning didaktik asoslaridan biri barcha o'quv vazifalarining ma'lum bir ketma-ketlik bilan echilishidir. Shunday qilib, rasm chizish jarayoni o'zining boshlanishi, davomi va yakuniga ega. Boshqacha aytganda, narsaning o'ziga qarab rasm chizishning bosqichlari mavjud bo'lip, ya'ni ketma-ketlikda rasm chizish. Bular quyidagilar:

1. Rasm chizish jarayoni joy tanlashdan boshlanadi. Tanlangan joy, ya'ni ko'rish nuqtasi qo'yilgan narsaning shaklini, hajmini, fon bilan bog'liqligini to'la namoyon etishi kerak, yoki uning yaxlitligi ta'minlanishi zarur. Ko'rish nuqtasining to'g'ri tanlanganligi naturaning ancha hajmli, aniq ifodalanishini ta'minlaydi. Ishning birinchi bosqichida chizilayotgan narsani qog'oz tekisligiga kompoziciya nuqtai nazaridan komponovkaga e'tibor qilinib, to'g'ri joylashtirilishi kerak.

2. Rasm qog'ozga nisbatan juda katta yoki juda kichik, o'ng yoki chap tomonga surilgan bo'lmasligi kerak. Qog'ozni joylashtirish tajribasiga ega bo'lmagan o'quvchilar o'rganish jarayonida tasvir izlovchi moslamadan foydalansalar, maqsadga muvofiq bo'ladi.

Rasmning kompoziciyasini belgilashda yorug'lik tushishi, predmetlarning rangi, tusi, katta-kichikligi, ufq chizig'iga nisbatan qanday joylashganligi hisobga olinadi. Tabiiyki, rasm qog'ozga sig'may qolishi mumkin yoki aksincha qog'ozda ko'p bo'sh o'rin qoladi. Shuning uchun rasmning umumiy ko'rinishi engil chiziqlar bilan qog'oz tekisligida belgilanadi: umumiy eni, balandligi, uzoq-yaqinligi. So'ng naturada mavjud narsaning bir-biriga nisbatan o'lcham munosabatlari aniqlanadi. Albatta, ufq chizig'i esdan chiqmasligi kerak. Tasvirning umumiy chegaralari qog'oz tekisligida aniqlab qo'yilsa, rassom shu bilan o'ziga aniq kompozicion vazifa qo'ygan bo'ladi. Shu bosqichdan boshlab kompoziciya ichida joylashgan predmet shakllarining bir-biriga nisbatlarini topgan holda chizish boshlanadi.

Ish jarayonining mazkur bosqichida shakl tuzilishlari aniqlanadi va umumiy soya kiritiladi. Umumiy soyaning ikkinchi bosqichda kiritilishi tasvirlovchigaproporcional bunda predmetlarning bir-biriga tavsifi, munosabatlarni aniqlashda yordam beradi. Proporcional munosabat tushunchasi buyumlarning shakllari, tashqi tuzilishi va tus (soya-yorug') munosabatlarini anglatadi va ular orasidagi bog'liqlikni nazarda tutadi.

Bu bosqichda shakllarning konstruktiv tuzilishi aniqlanib, hajmini to'liq etkazilishiga erishiladi. Predmetlar soya-yorug'ligi ustida ishlaganda umumiy tus munosabatlariga katta e'tibor berish kerak. Ish jarayonida rasmni o'quv topshirig'i bilan doimiy ravishda solishtirmoq lozim. Shuning uchun molbert yoki planshet rassomdan uzatilgan qo'l masofasida joylashishi shart. Mazkur bosqichda predmetning barcha qismlari va detallariga alohida e'tibor qaratiladi. Yorug'lik tusi orqali rasmda narsaning fakturasi ifodalanadi. Yakuniy ish bosqichida rasm natura bilan, ayniqsa, planlar ifodalash nuqtai nazaridan taqqoslanadi. Bu bosqichdagi vazifa tasvirlangan barcha detallar va shakllarni yaxlitlikka keltirish – umumlashtirishdir. Shuning uchun dastlab yaqin plandagi narsalarning chiziqlari, soyasi, tus munosabatlari bilan solishtiriladi, kerakli joylari bo'rttiriladi yoki aksincha xiralashtiriladi.

Bajarilgan rasm aniq, jonli, tabiatga yaqinroq ifodalangan bo'lishi uchun rasm chiziqlariga katta e'tibor berilishi kerak. Darhaqiqat, qalamtasvirda chiziqning roli katta. Nafis chiziq rassomga qator plastik va fazoviy vazifalar yechimini topishga yordam beradi. Shakl, hajm soya-yorug'siz ham bema'lol ko'rsatiladi.

Demak, ta'kidlash joizki, har bir o'qituvchi darsda muvaffaqiyatga erishish uchun o'zida borliqqa nisbatan badiiy ko'rish mahoratini rivojlantirishi kerak. O'quvchilarni darsga qiziqtirish, ularda rasm chizish malakasiga va shuningdek, estetik tasavvurga ega bo'lishlari uchun o'z pedagogik mahoratini ishga solishi kerak. Bu demak, jamiyatning har bir kishisi qaysi sohada ish olib borishidan qattiy nazar go'zallik va nafislikni ko'ra bilish va to'g'ri his etishi lozim.

ADABIYOTLAR:

1. Hasanov R. Tasviriy san'at darslari samaradorligini oshirish yo'llari. Toshkent: «O'qituvchi», 1984.
2. Abdullaev N. San'at tarixi. Toshkent: "San'at", 2001